

УДК 331.5:330.3

І. В. Хлівна,  
к. е. н., доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту  
Уманська філія ПВНЗ “Європейський університет”

# СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Проаналізувати становлення та розвиток ринку праці в Україні, з'ясувати особливості впливу економічних, соціальних ситуацій на його формування та функціонування і обґрунтувати подальші напрямки його розвитку.

To analyze the formation and development of the labor market in Ukraine, especially to analyze impact of economic, social situations on its formation and operation, and further substantiate the directions of its development.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, попит і пропозиція робочої сили, робоча сила.  
Key words: labor market, employment, unemployment, supply and demand of labor, labor.

## ВСТУП

Економічне зростання створює передумови для збільшення зайнятості та доходів населення, підвищення продуктивності його праці. Однак об'єктивні нерівномірності виходу з кризи окремих галузей і підприємств, істотні відмінності у співвідношенні інтенсивних та екстенсивних чинників обумовлюють неминучі диспропорції національного ринку праці, різнонаправленість розвитку окремих його сегментів. У поєднанні з прорахунками політики ринку праці це спричинило низку актуальних проблем. Йдеться передусім про нестачу робочих місць та високу частку робочих місць з небезпечними умовами праці та низкими вимогами до якості робочої сили, що є результатом не лише низьких інвестицій, а насамперед нераціональної їхньої спрямованості, відсутності чіткої програми інвестиційної діяльності.

## ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Проаналізувати становлення та розвиток ринку праці в Україні, з'ясувати особливості впливу економічних, соціальних ситуацій на його формування та функціонування і обґрунтувати подальші напрямки його розвитку.

## АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням сучасного ринку праці в Україні присвячені праці українських вчених: Юдіна В.А., Опаленко І.О., Владечак А.В., Строченко Н.І., Євсєєнко О., Вітвіцький В.В., Транченко Л.В., Дейнеко Л.В., Чечель О.М., Любенко О. І. Проблеми ринку праці і безробіття представляють роботи таких закордонних економістів, як Бар Р., Карсон Р.Б., Кейнс Дж.М., Ламперт Х., Маркс К., Ойкен В., Сміт Р.С., Хайск Ф., Хікс Дж.Р., Еренбергом Р.Дж.

## РЕЗУЛЬТАТИ

Якість пропозиції робочої сили часто не відповідає сучасним вимогам щодо її професійно-освітньої підготовки, трудової та виконавчої дисципліни, мобільності та економічної активності в цілому. Наслідком

незбалансованості пропозиції робочої сили із попитом на неї є високий рівень безробіття, зокрема прихованого та часткового, та велика частка безробітних, які не мають роботи понад 1 рік. Водночас нераціональною є галузева структура зайнятості. Йдеться передусім про надмірну питому вагу зайнятих у сільському господарстві та самозайнятих.

Безумовною проблемою ринку праці, наслідки якої виходять далеко за його межі, є низький середній рівень заробітків і відповідно низька питома вага витрат на робочу силу у собівартості виробництва та оплати праці найманих працівників у ВВП, надмірна міжгалузева і низька міжпосадова диференціація заробітної плати, передусім у бюджетній сфері.

Законодавча та виконавча влади мають якнайшвидше створити передумови розв'язання зазначених проблем, сприяти якнайповнішому використанню трудового потенціалу суспільства. Актуальність цього посилюється в зв'язку із неминучим скороченням у найближчій перспективі чисельності населення працездатного віку та його старінням. Прогнози розвитку ринку праці мають стати невід'ємною складовою всіх стратегічних документів, програм розвитку всіх без винятку галузей економіки та регіонів і територіальних одиниць. Необхідно розв'язати існуючі суперечності між Законом про зайнятість, Кодексом законів про працю, результатами реформи аграрного сектору, зокрема розпаювання землі [3]. Створення нових робочих місць через чітко спрямовані інвестиції має стати рушійною силою розвитку визначених галузей та регіонів. Пріоритети створення нових робочих місць обумовлюють основні напрями розвитку національного та регіональних економічних комплексів, спеціалізацію окремих регіональних структур і через попит на робочу силу розвиток ринку освітніх послуг. Реформування оплати праці має не лише забезпечити належний рівень життя, але й стимулювати населення до активної поведінки на ринку праці, до ефективної трудової діяльності.

Пропозиція робочої сили в Україні, незалежно від економічної ситуації, визначається демографічними

Таблиця 1. Попит та пропозиція робочої сили у 2011 році\*  
(на кінець звітного періоду)

	Кількість безробітних громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, тис. осіб	Потреба підприємств у працівниках на замовлення вільних робочих місць та вакантних посад, тис. осіб	Навантаження на 10 вільних робочих місць (вакантних посад), осіб
Січень	618,3	68,5	89
Лютий	635,6	72,9	87
Березень	633,2	92,3	68
Квітень	597,3	89,5	67
Травень	565,9	95,0	60
Червень	516,0	90,5	57
Листопад	484,3	89,0	54
Серпень	448,3	93,2	48

\* Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [1].

чинниками, передусім чисельністю населення віком 20—65 років. Саме ці вікові рамки всупереч законодавству реально окреслюють економічно активний вік в Україні — до 20 років молодь переважно навчається і не виходить на ринок праці, а по досягненні пенсійного віку населення, як правило, не припиняє трудової діяльності. Водночас пропозиція робочої сили, особливо її якість, може стати або додатковим чинником прискорення, або бар'єром економічного зростання (табл. 1).

Сучасний рівень економічної активності населення України, попри значно нижчий, ніж у більшості країн світу, пенсійний вік, є досить високим за міжнародними стандартами. Це пояснюється головним чином активністю жінок 20—49 років. Найвищі рівні економічної активності населення характерні для Дніпропетровської, Донецької

певні перешкоди для нормалізації процесів відтворення робочої сили, для запровадження новітніх технологій і відповідної перекваліфікації працівників. Особливо гострою є проблема старіння робочої сили у сільській місцевості, передусім у Чернігівській, Кіровоградській, Полтавській областях. Це може стати непереборним бар'єром розвитку нових відносин в аграрному секторі цих регіонів.

Середньооблікова кількість штатних працівників підприємств, установ і організацій у липні 2010 р. становила 10,6 млн осіб. Порівняно з червнем кількість працівників по країні збільшилася на 0,1%, або на 7,9 тис. осіб. Найбільше зростання показника спостерігалось в сільському господарстві, мисливстві та пов'язаних з ними послугах — на 17,8 тис. осіб. У липні 2010 р. кількість працівників, які перебували у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт), зменшилася порівняно з червнем на 5,6% і становила 27,5 тис. осіб. Кількість працюючих у режимі неповного робочого дня (тижня) з економічних причин у липні 2010 р. порівняно з попереднім місяцем зменшилася на 12,1% і становила 313,1 тис. осіб, або 3,0% кількості штатних працівників. У Чернігівській області у такому режимі працювало 5,0% штатних працівників, у Львівській — 4,8%, у Івано-Франківській — 4,6%, у Запорізькій — 4,4%.

Зважаючи на обсяги виконаних робіт (послуг) і випуску продукції, рівень завантаження працівників у липні 2010 р. відповідно до встановленої тривалості робочого часу в цілому по економіці становив 98,6% штатної кількості, це на 1,5 в.п. більше, ніж торік. Серед видів економічної діяльності найнижчим він був у діяльності пошти та звязку — 92,4%, рибальстві, рибництві — 94,5%, будівництві — 95,7%. Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній

Таблиця 2. Економічна активність населення за регіонами у 2011 році\*

(за матеріалами вибіркового обстеження населення з питань економічної активності) (тис. осіб)

	Січень-березень		Січень-серпень	
	всього, у віці 15—70 років	з них економічного віку	всього, у віці 15—70 років	з них економічного віку
Україна	22603,1	20225,1	22698,2	20233,6
Автономна Республіка Крим	966,7	897,1	971,2	894,6
Вінницька	773,3	696,4	774,7	692,3
Волинська	478,3	438,3	482,2	441,7
Дніпропетровська	1627,4	1548,0	1628,2	1547,3
Донецька	2168,4	2023,7	2168,3	2019,0
Житомирська	626,0	557,8	618,0	552,6
Закарпатська	590,4	543,9	585,8	549,2
Запорізька	884,3	801,1	890,0	808,1
Івано-Франківська	381,3	341,3	384,8	344,3
Київська	807,7	739,6	801,6	741,1
Кіровоградська	477,3	441,0	473,8	433,3
Львівська	1083,7	989,8	1081,7	992,3
Луганська	1198,9	1113,7	1189,6	1108,6
Миколаївська	583,3	542,7	583,4	539,3
Одеська	1119,0	1031,6	1116,3	1034,3
Полтавська	709,8	664,7	708,8	664,0
Рівненська	533,3	488,1	541,2	492,3
Сумська	539,2	493,0	543,6	505,5
Тернопільська	490,2	445,7	490,2	446,0
Харківська	1348,8	1262,0	1337,4	1261,9
Хмельницька	529,3	488,1	532,4	490,2
Хмельницька	640,5	574,0	633,7	571,0
Черкаська	625,3	572,1	621,9	575,1
Чернівецька	416,4	354,4	418,0	356,3
Чернігівська	550,0	464,0	551,7	464,2
м. Київ	1488,8	1332,7	1483,7	1341,7
м. Севастополь	194,7	179,3	192,0	174,6

\* Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [1].

службі зайнятості, на 1 вересня 2011 р. становила 448,3 тис. осіб. За допомогою в працевлаштуванні до цієї установи у серпні 2011 р. звернулося 86,4 тис. незайнятих громадян проти 92,7 тис. у липні (у серпні 2010 р. — 97,0 тис.). Кількість зареєстрованих безробітних на 1 вересня 2011 р. становила 432,4 тис. осіб, або майже чверть усіх безробітних працездатного віку, визначених за методологією МОП. Допомогу по безробіттю отримували 71,8% осіб, які мали статус безробітного. Кожний другий безробітний раніше займав місце робітника, кожний третій — посаду службовця, а решта безробітних не мали професійної підготовки (табл. 3).

Рівень зареєстрованого безробіття в цілому по країні за серпень 2011 р. скоротився на 0,1 в.п. і на 1 вересня п.р. становив 1,6% населення працездатного віку. У сільській місцевості цей показник зменшився на 0,2 в.п. і становив 2,0% населення працездатного віку, у міських поселеннях — на 0,1 в.п. і 1,4% відповідно.

Кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених підприємствами, установами й організаціями до служби зайнятості, у серпні порівняно з липнем 2011 р. збільшилася на 4,1 тис. або на 4,7%, і на кінець місяця становила 93,2 тис. (у серпні 2010 р. — 87,4 тис.). Із зазначеної кількості вільних робочих місць (вакантних посад) половина передбачалася для робітників, третина — для службовців, решта — для осіб, які не мають професії.

Чисельність наявного населення в Україні на 1 серпня 2011 р. становила 45670,0 тис. осіб. Упродовж січня-липня 2011 р. чисельність населення зменшилася на 108,5 тис. осіб, що в розрахунку на 1000 наявного населення становило 4,1 особи. Зменшення чисельності населення країни відбулося за рахунок природного скорочення — 118,3 тис. осіб, водночас зафіксовано міграційний приріст населення — 9,8 тис. осіб. Порівняно з січнем-липнем 2010 р. обсяг природного скорочення зменшився на 3,5 тис. осіб, або з 4,6 до 4,5 особи в розрахунку на 1000 наявного населення. Природне скорочення спостерігалось у 23 регіонах країни, і тільки в м. Києві, Рівненській, Закарпатській та Волинській областях зареєстровано природний приріст населення (відповідно 1872, 1256, 1150 і 68 осіб).

Природний рух населення в січні-липні 2011 р. характеризувався зниженням народжуваності та смертності. Залишається суттєвим перевищення кількості померлих над кількістю живонароджених: на 100 померлих падало 70 народжених.

Рівень смертності зменшився з 15,3 померлих на 1000 наявного населення в січні-липні 2010 р. до 15,0 — у січні-липні 2011 р. Найвищий рівень смертності зафіксовано в Чернігівській області (18,8%), найнижчий — у м. Києві (9,9%). Серед причин смерті населення України у січні-липні 2011 р., як і в січні-липні 2010 р., перше місце посідали хвороби системи кровообігу, друге — новоутворення, третє — зовнішні причини смерті. Майже половина прибулих в Україну зареєструвала своє місце проживання у 5 регіонах: м. Києві, Одеській

Таблиця 3. Основні тенденції щодо зареєстрованого безробіття\*

	Кількість зареєстрованих безробітних			
	на 1 вересня 2011 р., тис. осіб	1 серпня 2011 р.	1 січня 2011 р.	1 вересня 2010 р.
Безробітні – всього	432,4	92,1	79,4	109,1
з них:				
жінки	251,6	93,3	85,0	109,3
молодь у віці до 35 років	179,3	92,1	77,5	111,4
осіб, які потребують особливого спеціального захисту	98,7	95,5	85,5	106,5
випільські з економічних причин	31,9	96,3	92,8	86,6
осіб, які проживають у сільській місцевості	166,8	91,1	70,3	115,5

Розраховано автором за даними Державного комітету статистики України [1].

та Донецькій областях, Автономній Республіці Крим і Дніпропетровській області. Серед прибулих в Україну впродовж січня-липня 2011 р. іммігранти з країн СНД становили 77,4%, решта (22,6%) — з інших країн. Серед вибулих з України 43,5% виїхали до країн СНД і 56,5% — до інших країн.

Розвиток соціальної сфери та ринку праці у сільській місцевості та аграрного сектору забезпечується шляхом:

- здійснення чіткого розмежування функцій і повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері розвитку сільських територій; удосконалення на законодавчому рівні міжбюджетних відносин центральних та місцевих органів виконавчої влади, зокрема тих, що пов'язані з вирішенням питань фінансування проектів комплексного розвитку сільських територій; забезпечення впровадження соціальних стандартів та нормативів у сільській місцевості;

- визначення перспектив розвитку сільської поселенської мережі на період до 2015 року на основі розробленої та затвердженої в установленому порядку містобудівної документації;

- визначення пріоритетів розвитку аграрного сектору з урахуванням зональних та регіональних особливостей;

- удосконалення механізму надання державної підтримки аграрному сектору та забезпечення розвитку сільських територій з урахуванням вимог СОТ;

- урегулювання земельних відносин та раціоналізації землекористування, формування ринку земель сільськогосподарського призначення;

- здійснення заходів щодо забезпечення розвитку інфраструктури аграрного ринку, диверсифікації каналів реалізації продукції, забезпечення якості та безпеки продовольства, регулювання попиту і пропонування, захисту ринку від імпортованих товарів низької якості;

- збереження демографічного потенціалу і трудових ресурсів аграрного сектору, формування ефективної системи забезпечення галузі кадрами в результаті підготовки фахівців за цільовим направленням та залучення молодих фахівців для роботи на селі.

Література:

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]: офіційний web-сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Збарський В. Сільське господарство: стан і перспективи у світлі програми діяльності Кабінету Міністрів